

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Юрій Мискін¹, Алла Савченко², Наталія Гуріна³

*Державний податковий університет,
08205, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31*

¹*e-mail: muskin@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8160-3262>*

²*e-mail: ANSavchenko@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1871-7555>*

³*e-mail: G-Nataliya@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9433-069X>*

Анотація. У статті досліджено теоретичні та методологічні засади формування обліково-аналітичного забезпечення ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств. Проаналізовано сучасні наукові підходи до управління ризиками міжнародних економічних операцій та визначено роль обліково-аналітичної системи у формуванні інформаційної основи управлінських рішень. Систематизовано основні ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємств та обґрунтовано необхідність їх комплексного аналізу із використанням інструментів бухгалтерського обліку, економічного аналізу та внутрішнього контролю. Запропоновано концептуальну модель обліково-аналітичного забезпечення ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств, що передбачає інтеграцію інформаційних ресурсів підприємства, аналітичних інструментів та механізмів внутрішнього контролю у систему управління ризиками.

Ключові слова: бухгалтерський облік; зовнішньоекономічна діяльність; управління ризиками; обліково-аналітичне забезпечення; ризик-орієнтоване управління; економічний аналіз.

Постановка проблеми. Поглиблення процесів глобалізації, інтенсифікація міжнародних економічних зв'язків та трансформація інституційного середовища функціонування підприємств зумовлюють зростання ролі зовнішньоекономічної діяльності як важливого чинника забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку суб'єктів господарювання. Водночас активізація участі підприємств у міжнародних ринках супроводжується суттєвим підвищенням рівня невизначеності та різноманітних ризиків, пов'язаних із валютними коливаннями, змінами регуляторного середовища, митно-тарифними обмеженнями, логістичними викликами та геополітичною нестабільністю. У таких умовах особливого значення набуває формування ефективної системи ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств, що потребує належного інформаційного та аналітичного забезпечення.

Сучасні наукові дослідження засвідчують, що обліково-аналітична система підприємства виступає ключовим джерелом формування інформаційної бази управлінських рішень, зокрема у сфері управління ризиками. У працях вітчизняних учених обґрунтовано значення обліково-аналітичного забезпечення у підвищенні ефективності управлінських процесів, а також у формуванні інформаційного середовища для ідентифікації, оцінювання та моніторингу ризиків господарської діяльності. Дослідження також акцентують увагу на необхідності інтеграції облікових, аналітичних і контрольних інструментів у систему управління ризиками підприємства, що забезпечує підвищення обґрунтованості управлінських рішень та сприяє мінімізації потенційних втрат.

У міжнародній науковій літературі розвиток концепції ризик-орієнтованого управління пов'язується з поширенням підходів enterprise risk management, які передбачають інтеграцію процесів управління ризиками у стратегічне та операційне управління підприємством. Відповідно до концептуальних положень COSO, ефективна система управління ризиками повинна бути невід'ємною складовою корпоративного управління та базуватися на достовірній інформаційній основі, сформованій системою обліку і фінансової звітності.

Попри наявність значного наукового доробку у сфері обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками, питання формування концептуальних засад інформаційної підтримки ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств залишаються недостатньо розробленими. Це зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення ролі обліково-аналітичної системи у забезпеченні ефективного управління ризиками зовнішньоекономічних операцій та визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове осмислення проблематики обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками підприємств у сучасних умовах розвитку глобальної економіки набуває дедалі більшої актуальності. Це зумовлено зростанням рівня невизначеності господарського середовища, трансформацією інституційних умов функціонування бізнесу та посиленням ролі зовнішньоекономічної діяльності як стратегічного чинника розвитку підприємств. У філософсько-економічному вимірі проблема управління ризиками постає як прояв діалектики взаємодії стабільності та невизначеності економічних процесів, що обумовлює необхідність формування ефективної інформаційно-аналітичної основи прийняття управлінських рішень.

Вітчизняні науковці приділяють значну увагу дослідженню концептуальних засад обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством. Так, К. П. Боримська підкреслює, що впровадження стандартів управління ризиками сприяє посиленню ролі обліково-аналітичної системи у формуванні інформаційної бази для прийняття управлінських рішень та підвищенню ефективності функціонування системи управління підприємством [1]. Подібні підходи розвиває Т. О. Тарасова, яка розглядає обліково-аналітичне забезпечення ризик-менеджменту як комплексну систему формування, обробки та інтерпретації інформації, що забезпечує безперервність діяльності підприємства та підтримує процес управління ризиками [9].

Значний внесок у дослідження проблематики обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічної діяльності зробили О. Грицай та І. Дефір. У своїх роботах вони акцентують увагу на ролі інформаційно-аналітичної системи підприємства у забезпеченні управлінських рішень щодо здійснення зовнішньоекономічних операцій, підкреслюючи необхідність адаптації облікових інструментів до специфіки міжнародного економічного середовища [2]. У цьому контексті В. Краєвський та О. Скорик розглядають інституційні трансформації механізмів обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічних операцій, пов'язуючи їх із еволюцією економічних інститутів та зміною характеру міжнародних економічних взаємодій [4].

Окрему групу досліджень становлять роботи, присвячені взаємозв'язку системи бухгалтерського обліку та процесів управління ризиками. Так, О. А. Лаговська та М. В. Якименко обґрунтовують модель впливу процесів управління ризиками на формування бухгалтерського обліку прибутку підприємства, доводячи необхідність врахування ризикових факторів у процесі визначення фінансових результатів діяльності [6]. Подібні аспекти розглядають В. К. Макарович, О. О. Григорєвська та Н. С. Стойка, які досліджують особливості обліково-інформаційного забезпечення управління ризиками в умовах кризових явищ, зокрема пандемії COVID-19, що суттєво вплинула на функціонування підприємств у міжнародному економічному середовищі [7]. Важливий внесок у розвиток наукових підходів до дослідження інформаційного забезпечення управління ризиками зробив С. Ю. Кучеренко, який аналізує сучасні тенденції розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління податковими ризиками підприємств [5]. Розширення наукового розуміння механізмів управління ризиками відображено також у роботі М. Я. Заяця, де досліджуються фінансові та обліково-аналітичні аспекти управління ризиками сек'юритизації активів [3].

Проблематика ризиків, притаманних саме зовнішньоекономічній діяльності підприємств, висвітлюється у працях У. С. Савків, Г. В. Сидор та А. О. Тимків, які обґрунтовують зростання рівня ризиків ЗЕД у сучасних умовах геополітичної нестабільності та воєнних викликів, що істотно ускладнює процес прийняття управлінських рішень у сфері міжнародних економічних операцій [8].

У міжнародній науковій літературі теоретико-методологічні основи управління ризиками підприємств значною мірою сформовано в межах концепції *enterprise risk management*. Зокрема, М. С. Бізлі, Р. Клюн та Д. Р. Германсон досліджують фактори, що впливають на масштаби впровадження систем ERM у діяльність підприємств [10]. Концептуальні положення інтеграції управління ризиками у стратегічне управління підприємством відображені у *framework COSO ERM*, який розглядає управління ризиками як складову системи корпоративного управління [11]. Подальші емпіричні дослідження К. Флоріо та Дж. Леоні доводять позитивний вплив впровадження систем ERM на результати діяльності підприємств [12], тоді як Н. Гатцерт та М. Мартін визначають ключові детермінанти ефективності впровадження ризик-орієнтованого управління [13]. Фундаментальні теоретичні засади сучасного ризик-менеджменту систематизовано у праці П. Хопкіна [14], а М. Маду та С. У. Хассан обґрунтовують взаємозв'язок між ефективним управлінням ризиками та підвищенням якості фінансової звітності підприємств [15].

Водночас аналіз наукових досліджень засвідчує, що попри значний науковий доробок у сфері ризик-менеджменту та обліково-аналітичного забезпечення управління підприємствами, у науковій літературі недостатньо комплексно розкрито проблему формування інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств. Зокрема, потребують подальшого наукового осмислення питання взаємодії облікових, аналітичних та управлінських інструментів у процесі ідентифікації, оцінювання та мінімізації ризиків зовнішньоекономічних операцій. Це визначає необхідність поглиблення теоретико-методологічних підходів до формування концептуальних засад обліково-аналітичного забезпечення ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств, що й обумовлює спрямованість даного дослідження.

Метою дослідження є поглиблення теоретичних положень та формування концептуальних засад обліково-аналітичного забезпечення ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств. Реалізація поставленої мети передбачає узагальнення сучасних наукових підходів до управління ризиками у сфері зовнішньоекономічних операцій, визначення ролі обліково-аналітичної системи у формуванні інформаційної основи управлінських рішень, а також обґрунтування напрямів інтеграції облікових, аналітичних та управлінських інструментів у систему ризик-менеджменту підприємств.

Методологічну основу дослідження формує комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, спрямованих на системне осмислення обліково-аналітичного забезпечення ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств. Філософським підґрунтям роботи виступають принципи системності, детермінізму та інституційної взаємодії економічних процесів у глобалізованому середовищі міжнародних економічних відносин. У дослідженні застосовано методи наукової абстракції, аналізу та синтезу, індукції й дедукції, а також структурно-функціональний підхід для дослідження ролі обліково-аналітичної системи у формуванні інформаційної основи управління ризиками зовнішньоекономічних операцій. Інформаційною базою дослідження є наукові праці з проблематики управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності, міжнародні концепції enterprise risk management та сучасні дослідження обліково-аналітичного забезпечення управління підприємствами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціонування підприємств у міжнародному економічному середовищі супроводжується підвищеним рівнем невизначеності, що проявляється у валютних коливаннях, трансформації регуляторного середовища, геополітичній нестабільності, логістичних обмеженнях та інших факторах, здатних суттєво впливати на результати зовнішньоекономічної діяльності.

У філософсько-економічному вимірі ризик у зовнішньоекономічній діяльності можна розглядати як прояв діалектичної взаємодії визначеності та невизначеності у процесах міжнародного економічного обміну. Саме ця невизначеність формує необхідність системного підходу до управління ризиками, що передбачає їх ідентифікацію, оцінювання та контроль у межах цілісної системи управління підприємством. У цьому

контексті сучасна економічна наука дедалі частіше звертається до концепції enterprise risk management (ERM), яка розглядає управління ризиками як інтегровану складову стратегічного управління підприємством.

Згідно з концептуальними положеннями моделі COSO ERM, управління ризиками повинно бути інтегрованим у всі управлінські процеси підприємства та забезпечувати узгодження стратегічних цілей із рівнем прийнятного ризику [11]. Такий підхід передбачає системне врахування ризиків у процесі прийняття управлінських рішень і формування ефективної інформаційної інфраструктури підприємства.

У працях М. С. Бізлі, Р. Клюна та Д. Р. Германсона доведено, що ефективність впровадження систем управління ризиками значною мірою залежить від рівня розвитку корпоративного управління та якості інформаційних ресурсів підприємства [10]. Дослідники наголошують, що інтеграція ризик-менеджменту у стратегічне управління сприяє підвищенню прозорості управлінських процесів та ефективності використання ресурсів підприємства.

Особливого значення управління ризиками набуває саме у сфері зовнішньоекономічної діяльності, оскільки міжнародні операції характеризуються складністю економічних взаємодій та впливом великої кількості зовнішніх факторів. Як зазначають У. С. Савків, Г. В. Сидор та А. О. Тимків, у сучасних умовах глобальних економічних трансформацій та геополітичної нестабільності ризику зовнішньоекономічної діяльності підприємств істотно зростають, що вимагає формування ефективної системи управління ними [8].

Сучасні дослідження також підтверджують наявність тісного взаємозв'язку між ефективністю системи управління ризиками та результатами діяльності підприємств. Так, К. Флоріо та Дж. Леоні доводять, що впровадження систем ERM позитивно впливає на фінансову результативність підприємств та сприяє підвищенню їх економічної стійкості [12]. Подібні висновки роблять і Н. Гатцерт та М. Мартін, які зазначають, що ефективність управління ризиками залежить від рівня інтеграції ризик-менеджменту у систему корпоративного управління підприємством [13].

У цьому контексті особливого значення набуває інформаційне забезпечення управління ризиками. Саме обліково-аналітична система підприємства виступає ключовим джерелом формування інформації для прийняття управлінських рішень у сфері зовнішньоекономічної діяльності. За визначенням П. Хопкіна, ризик-менеджмент є системним процесом, що передбачає ідентифікацію, аналіз та моніторинг ризиків із використанням відповідних інформаційних ресурсів підприємства [14].

Вітчизняні дослідники також наголошують на важливості обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками підприємств. Так, Т. О. Тарасова розглядає обліково-аналітичне забезпечення ризик-менеджменту як систему формування, обробки та інтерпретації інформації, необхідної для ефективного управління ризиками підприємства [9]. Подібною позицією дотримується і К. П. Боримська, яка підкреслює, що впровадження стандартів управління ризиками сприяє підвищенню ролі обліково-аналітичної системи у процесі прийняття управлінських рішень [1].

Особливості обліково-аналітичного забезпечення управління зовнішньоекономічною діяльністю досліджуються у працях О. Грицай та І. Дефір, які доводять, що ефективність

зовнішньоекономічних операцій безпосередньо залежить від якості інформаційно-аналітичної підтримки управлінських рішень [2]. У свою чергу, В. Красевський та О. Скорик наголошують на необхідності інституційної трансформації механізмів обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічних операцій у контексті розвитку глобального економічного середовища [4].

Дослідження взаємозв'язку системи бухгалтерського обліку та управління ризиками представлені у працях О. А. Лаговської та М. В. Якименко, які обґрунтовують модель впливу процесів управління ризиками на формування фінансових результатів підприємства [6]. Подібні аспекти аналізують В. К. Макарович, О. О. Григоревська та Н. С. Стойка, які досліджують трансформацію обліково-інформаційного забезпечення управління ризиками в умовах кризових економічних явищ [7].

Розвиток обліково-аналітичних інструментів управління ризиками також відображений у дослідженні С. Ю. Кучеренка, який аналізує сучасні тенденції розвитку системи управління податковими ризиками підприємств [5]. У свою чергу, М. Я. Заяць розглядає фінансові та обліково-аналітичні аспекти управління ризиками сек'юритизації активів, що розширює наукове розуміння механізмів ризик-менеджменту [3].

Отже, аналіз сучасних наукових підходів свідчить, що ефективне управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств неможливе без формування комплексної системи обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками. Така система повинна забезпечувати формування достовірної інформації про ризики зовнішньоекономічних операцій, їх аналіз та використання у процесі прийняття управлінських рішень.

Таблиця 1

Теоретичні підходи до ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств

Підхід	Теоретична сутність	Основні управлінські інструменти	Значення для управління ЗЕД
Системний	Розгляд управління ризиками як інтегрованої складової системи управління підприємством	стратегічне планування, управління ризиками, контроль	забезпечує комплексне управління ризиками зовнішньоекономічних операцій
Інституційний	Врахування впливу міжнародного економічного середовища на формування ризиків	регуляторний аналіз, моніторинг міжнародних ринків	дозволяє враховувати політичні та економічні ризики ЗЕД
Інформаційно-аналітичний	Формування інформаційної бази управління ризиками на основі даних обліку та аналізу	фінансова звітність, управлінська аналітика, моніторинг показників	забезпечує інформаційну основу прийняття управлінських рішень
Ризик-орієнтований	Інтеграція ризик-менеджменту у систему стратегічного управління підприємством	ERM, внутрішній контроль, управління ризиками	дозволяє мінімізувати негативний вплив ризиків зовнішньоекономічної діяльності

Джерело: сформовано автором на основі [10–15; 1; 2; 4; 8]

Водночас сучасні дослідження свідчать про необхідність подальшого розвитку концептуальних підходів до інтеграції обліково-аналітичного забезпечення та ризик-орієнтованого управління у сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємств характеризується підвищеним рівнем складності економічних взаємодій та значною залежністю від факторів міжнародного економічного середовища. На відміну від внутрішніх господарських операцій, зовнішньоекономічні операції здійснюються в умовах багатовимірної невизначеності, що формується під впливом валютних, політичних, регуляторних, логістичних та фінансових факторів. Саме тому ризики зовнішньоекономічної діяльності мають комплексний характер і потребують системного управління.

У сучасній економічній теорії ризик у зовнішньоекономічній діяльності розглядається як економічна категорія, що відображає ймовірність відхилення фактичних результатів міжнародних операцій від очікуваних унаслідок дії зовнішніх і внутрішніх факторів. У цьому контексті ризики зовнішньоекономічної діяльності можуть проявлятися у вигляді фінансових втрат, порушення контрактних зобов'язань, коливань валютних курсів, змін міжнародного регуляторного середовища або логістичних збоїв.

За визначенням П. Хопкіна, управління ризиками передбачає систематичний процес ідентифікації, аналізу та контролю ризиків, спрямований на мінімізацію їх негативного впливу на діяльність підприємства [14]. У свою чергу, концепція enterprise risk management, розроблена в рамках моделі COSO, підкреслює необхідність інтеграції управління ризиками у стратегічну систему управління підприємством [11].

Особливої актуальності це набуває для підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Як зазначають У. С. Савків, Г. В. Сидор та А. О. Тимків, сучасні умови геополітичної нестабільності, економічних санкцій та воєнних конфліктів істотно підвищують рівень ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств [8]. У таких умовах підприємства змушені формувати більш складні механізми управління ризиками, які базуються на використанні сучасних інформаційно-аналітичних інструментів.

Важливим аспектом дослідження ризиків зовнішньоекономічної діяльності є їх системна класифікація. Розуміння природи ризиків дозволяє підприємствам розробляти ефективні механізми їх управління та формувати відповідні інструменти аналітичної підтримки управлінських рішень.

Аналіз наведених ризиків свідчить, що ефективне управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств потребує використання комплексної системи інформаційної підтримки. Саме обліково-аналітична система підприємства виступає ключовим інструментом формування інформації для оцінювання ризиків та прийняття управлінських рішень.

Згідно з результатами дослідження М. С. Бізлі, Р. Клюна та Д. Р. Германсона, ефективність системи управління ризиками значною мірою залежить від якості інформаційних ресурсів підприємства та рівня інтеграції ризик-менеджменту у систему корпоративного управління [10]. У цьому контексті обліково-аналітична система підприємства виступає основою формування інформаційного середовища управління ризиками.

Таблиця 2

Системна класифікація ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств

Група ризиків	Економічна характеристика	Основні фактори виникнення	Потенційні наслідки для підприємства
Валютні ризики	Пов'язані з коливаннями валютних курсів у міжнародних розрахунках	нестабільність валютних ринків, інфляційні процеси	фінансові втрати, зміна вартості контрактів
Політичні ризики	Зумовлені змінами політичної ситуації в країнах партнерів	санкції, торговельні обмеження, політичні конфлікти	порушення контрактів, втрати ринків
Регуляторні ризики	Пов'язані зі змінами митного та податкового законодавства	зміни тарифної політики, митних правил	збільшення витрат підприємства
Логістичні ризики	Виникають у процесі транспортування товарів	транспортні обмеження, затримки поставок	порушення термінів виконання контрактів
Фінансові ризики	Пов'язані з неплатоспроможністю контрагентів	кредитні ризики, банкрутство партнерів	втрати фінансових ресурсів

Джерело: сформовано автором на основі [8; 11; 14]

Вітчизняні науковці також наголошують на важливості розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками. Зокрема, К. П. Боримська підкреслює, що стандарти управління ризиками сприяють посиленню ролі обліково-аналітичної системи у процесі управління підприємством [1]. У свою чергу, Т. О. Тарасова зазначає, що обліково-аналітичне забезпечення ризик-менеджменту повинно формувати інформаційну основу для прийняття управлінських рішень [9].

Важливим напрямом розвитку обліково-аналітичної системи є інтеграція даних бухгалтерського обліку, фінансового аналізу та управлінської аналітики. Як зазначають О. А. Лаговська та М. В. Якименко, процес управління ризиками безпосередньо впливає на формування показників фінансової звітності підприємства [6]. Подібну позицію висловлюють В. К. Макарович, О. О. Григоревська та Н. С. Стойка, які підкреслюють необхідність трансформації обліково-інформаційної системи підприємств в умовах кризових економічних явищ [7].

Отже, сучасні умови функціонування підприємств у глобальному економічному середовищі зумовлюють необхідність формування інтегрованої системи управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності. Така система повинна базуватися на ефективному обліково-аналітичному забезпеченні, яке дозволяє формувати достовірну інформацію про ризики, оцінювати їх вплив на результати діяльності підприємства та забезпечувати прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Таким чином, розвиток концептуальних засад обліково-аналітичного забезпечення ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств є важливим напрямом сучасних економічних досліджень.

Таблиця 3

Структура обліково-аналітичного забезпечення ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств

Елемент системи	Функціональне призначення	Основні інформаційні інструменти	Управлінський результат
Бухгалтерський облік	Формування фінансової інформації про зовнішньоекономічні операції	облік валютних операцій, облік контрактів	фінансова оцінка результатів ЗЕД
Управлінський облік	Аналіз ефективності зовнішньоекономічних операцій	калькулювання витрат, бюджетування	оцінювання економічної ефективності ЗЕД
Економічний аналіз	Виявлення тенденцій та факторів ризику	фінансові коефіцієнти, аналітичні показники	прогнозування ризиків
Внутрішній контроль	Моніторинг виконання зовнішньоекономічних контрактів	аудит операцій, контроль процедур	мінімізація ризиків
Інформаційно-аналітичні системи	Інтеграція інформації для прийняття управлінських рішень	ERP-системи, аналітичні платформи	підтримка стратегічних рішень

Джерело: сформовано автором на основі [1–7; 10–15]

Узагальнення сучасних наукових підходів до управління ризиками та обліково-аналітичного забезпечення діяльності підприємств дозволяє констатувати, що ефективне управління зовнішньоекономічною діяльністю потребує інтеграції інформаційних, аналітичних і управлінських інструментів у межах єдиної системи ризик-орієнтованого управління. Така система повинна забезпечувати формування достовірної інформаційної основи для ідентифікації, оцінювання та контролю ризиків зовнішньоекономічних операцій, а також підтримувати прийняття стратегічних і тактичних управлінських рішень.

У межах концепції enterprise risk management управління ризиками трактується як складова стратегічного управління, що забезпечує узгодження економічних цілей підприємства з рівнем допустимого ризику та сприяє підвищенню ефективності його діяльності [11]. Застосування такого підходу у сфері зовнішньоекономічної діяльності вимагає формування відповідної інформаційної інфраструктури, здатної забезпечити оперативний аналіз ризиків міжнародних економічних операцій. Як зазначають М. С. Бізлі, Р. Клюн та Д. Р. Германсон, ефективність систем управління ризиками значною мірою визначається якістю інформаційної бази підприємства та рівнем інтеграції ризик-менеджменту у систему корпоративного управління [10]. Це підтверджує необхідність розвитку обліково-аналітичної системи підприємства як ключового інструменту управління ризиками.

У контексті зовнішньоекономічної діяльності обліково-аналітична система виконує декілька взаємопов'язаних функцій. По-перше, вона забезпечує формування інформації про результати зовнішньоекономічних операцій. По-друге, вона виступає інструментом

економічного аналізу ефективності міжнародних контрактів та фінансових потоків. По-третє, вона створює інформаційне підґрунтя для прогнозування ризиків та розроблення управлінських заходів щодо їх мінімізації.

Дослідження О. А. Лаговської та М. В. Якименко підтверджують, що процес управління ризиками безпосередньо впливає на формування фінансових результатів підприємства та структуру його фінансової звітності [6]. Подібні висновки роблять В. К. Макарович, О. О. Григоревська та Н. С. Стойка, які підкреслюють необхідність трансформації обліково-інформаційних систем підприємств в умовах кризових економічних явищ та нестабільності зовнішнього середовища [7].

Ураховуючи результати проведеного аналізу, доцільним є формування концептуальної моделі обліково-аналітичного забезпечення ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств. Така модель повинна відображати логічну послідовність управлінських процесів та забезпечувати інтеграцію інформаційних потоків підприємства у систему управління ризиками.

Таблиця 4

Концептуальна модель обліково-аналітичного забезпечення ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств

Етап управління зовнішньоекономічними ризиками	Інформаційна база	Аналітичні інструменти	Управлінські результати
Ідентифікація ризиків	дані бухгалтерського обліку, інформація про зовнішні ринки, контрактні умови	аналіз зовнішнього середовища, аналіз контрактів	визначення основних ризиків зовнішньоекономічної діяльності
Оцінювання ризиків	фінансова звітність, управлінська інформація, показники зовнішньоекономічних операцій	економічний аналіз, сценарне моделювання	оцінювання рівня впливу ризиків
Моніторинг ризиків	внутрішня управлінська звітність, інформація про виконання контрактів	система ключових показників ефективності	контроль динаміки ризиків
Управління ризиками	інформаційно-аналітичні системи підприємства	прогнозування, сценарний аналіз, управлінські моделі	розроблення управлінських заходів
Контроль результатів	фінансова та управлінська звітність	внутрішній аудит, контроль ефективності	коригування стратегії управління ЗЕД

Джерело: сформовано автором на основі [1–7; 10–15]

Важливим аспектом функціонування запропонованої моделі є оцінювання впливу системи управління ризиками на результати діяльності підприємства. Емпіричні дослідження К. Флоріо та Дж. Леоні свідчать, що впровадження інтегрованих систем управління ризиками сприяє підвищенню фінансової результативності підприємств

та зростанню їх економічної стійкості [12]. У свою чергу, Н. Гатцерт та М. Мартін підкреслюють, що ефективність таких систем залежить від рівня інтеграції ризик-менеджменту у процеси корпоративного управління [13].

Крім того, сучасні дослідження доводять, що ефективне управління ризиками позитивно впливає на якість фінансової звітності підприємств. Зокрема, М. Маду та С. У. Хассан встановили, що впровадження систем enterprise risk management сприяє підвищенню прозорості фінансової інформації та покращенню якості фінансової звітності [15].

Таким чином, запропонована концептуальна модель обліково-аналітичного забезпечення ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств базується на інтеграції інформаційних ресурсів підприємства, аналітичних інструментів та механізмів внутрішнього контролю. Реалізація такого підходу дозволяє підвищити ефективність управління ризиками зовнішньоекономічних операцій, забезпечити обґрунтованість управлінських рішень та зміцнити економічну стійкість підприємств у сучасному глобальному економічному середовищі.

Висновки. Проведене дослідження дозволило поглибити теоретичні засади обліково-аналітичного забезпечення ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств та обґрунтувати роль інформаційно-аналітичної системи у процесі прийняття управлінських рішень у сфері міжнародних економічних операцій. У сучасних умовах глобалізації економічних процесів, зростання рівня невизначеності зовнішнього середовища та посилення впливу геополітичних і економічних факторів зовнішньоекономічна діяльність підприємств супроводжується значною кількістю ризиків, що потребує системного підходу до їх управління.

У результаті проведеного аналізу встановлено, що ефективне управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємств має ґрунтуватися на інтеграції принципів ризик-орієнтованого управління з можливостями обліково-аналітичної системи підприємства. Узагальнення наукових підходів до дослідження ризик-менеджменту дозволило визначити ключові концептуальні положення сучасних систем управління ризиками, зокрема у межах підходу enterprise risk management, що передбачає інтеграцію процесів управління ризиками у систему стратегічного управління підприємством.

Встановлено, що обліково-аналітична система підприємства виступає ключовим інструментом формування інформаційної основи управління ризиками зовнішньоекономічних операцій. Саме вона забезпечує формування та обробку інформації щодо результатів зовнішньоекономічної діяльності, аналіз економічної ефективності міжнародних операцій та оцінювання потенційних ризиків. На основі узагальнення наукових підходів доцільно розглядати обліково-аналітичне забезпечення ризик-орієнтованого управління як інтегровану систему інформаційних ресурсів, аналітичних інструментів та механізмів внутрішнього контролю, спрямованих на підтримку прийняття управлінських рішень.

У процесі дослідження систематизовано основні ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємств та обґрунтовано необхідність їх комплексного аналізу з використанням інструментів економічного аналізу, управлінського обліку та

внутрішнього контролю. Доведено, що ефективність управління зовнішньоекономічною діяльністю значною мірою залежить від рівня розвитку інформаційно-аналітичної інфраструктури підприємства та здатності інтегрувати дані бухгалтерського обліку, фінансового аналізу та управлінської аналітики.

На основі результатів дослідження запропоновано концептуальну модель обліково-аналітичного забезпечення ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств, яка передбачає послідовну реалізацію етапів ідентифікації, оцінювання, моніторингу та управління ризиками зовнішньоекономічних операцій. Реалізація такої моделі дозволяє підвищити ефективність управління ризиками, забезпечити обґрунтованість управлінських рішень та сприяти підвищенню економічної стійкості підприємств у міжнародному економічному середовищі.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень у цій сфері є поглиблення методологічних засад інтеграції систем управління ризиками у структуру обліково-аналітичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Особливої уваги потребує розроблення методичних підходів до оцінювання ефективності систем ризик-орієнтованого управління зовнішньоекономічними операціями, а також дослідження можливостей використання сучасних цифрових технологій та інформаційно-аналітичних систем для підвищення якості управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Крім того, актуальним напрямом подальших досліджень є формування системи показників оцінювання ризиків зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням сучасних трансформацій міжнародного економічного середовища.

Список використаних джерел

1. Боримська К. П. Стандарти управління ризиками в посиленні обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємством. *Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси*. 2013. Вип. 10(1). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(1\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(1)_12).
2. Грицай О., Дефір І. Обліково-аналітичне забезпечення процесів управління зовнішньоекономічною діяльністю. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2025. Т. 9, № 2. С. 106–120. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2025.02.106>
3. Заяць М. Я. Управління ризиками сек'юритизації активів: фінансові та обліково-аналітичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 7, ч. 1. С. 140–144.
4. Краєвський В., Скорик О. Інституційна трансформація механізмів обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічних операцій. *Галицький економічний вісник*. 2025. № 1 (92). С. 67–75. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.01.067.
5. Кучеренко С. Ю. Сучасні тенденції розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління податковими ризиками. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*. 2025. Т. 4, № 19. С. 90–102. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2025-4-08>.
6. Лаговська О. А., Якименко М. В. Модель впливу процесу управління ризиками на бухгалтерський облік прибутку. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського*

- обліку, контролю і аналізу. 2015. Вип. 3 (33). С. 109–119. DOI: [https://doi.org/10.26642/rbo-2015-3\(33\)-109-119](https://doi.org/10.26642/rbo-2015-3(33)-109-119).
7. Макарович В. К., Григоревська О. О., Стойка Н. С. Особливості обліково-інформаційного забезпечення управління ризиками в умовах впливу COVID-19. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2020. Вип. 3 (47). С. 40–46. DOI: [https://doi.org/10.26642/rbo-2020-3\(47\)-40-46](https://doi.org/10.26642/rbo-2020-3(47)-40-46).
 8. Савків У. С., Сидор Г. В., Тимків А. О. Управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах війни. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2022. № 2 (26). С. 79–88. DOI: [https://doi.org/10.31471/2409-0948-2022-2\(26\)-79-88](https://doi.org/10.31471/2409-0948-2022-2(26)-79-88).
 9. Тарасова Т. О. Фундаментальні положення обліково-аналітичного забезпечення ризик-менеджменту в умовах безперервності діяльності. *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 5. С. 173–181.
 10. Beasley M. S., Clune R., Hermanson D. R. Enterprise risk management: an empirical analysis of factors associated with the extent of implementation. *Journal of Accounting and Public Policy*. 2005. Vol. 24, Iss. 6. P. 521–531. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2005.10.001>.
 11. COSO. Enterprise Risk Management – Integrating with Strategy and Performance. New York : Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, 2017. 16 p.
 12. Florio C., Leoni G. Enterprise risk management and firm performance: The Italian case. *The British Accounting Review*. 2017. Vol. 49, No. 1. P. 56–74. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bar.2016.04.003>.
 13. Gatzert N., Martin M. Determinants and value of enterprise risk management: empirical evidence from the literature. *Risk Management and Insurance Review*. 2015. Vol. 18, No. 1. P. 29–53. DOI: <https://doi.org/10.1111/rmir.12028>
 14. Hopkin P. *Fundamentals of Risk Management: Understanding, Evaluating and Implementing Effective Risk Management*. 5th ed. London : Kogan Page, 2018. 458 p.
 15. Madu M., Hassan S. U. Enterprise risk management and financial reporting quality: evidence from listed Nigerian non-financial firms. *Journal of Risk and Financial Studies*. 2021. Vol. 2, No. 1. P. 43–70.

References

1. Borymska, K. P. (2013). Standarty upravlinnia ryzykamy v posylenni oblikovo-analitychnoho zabezpechennia systemy upravlinnia pidprijemstvom [Risk management standards in strengthening accounting and analytical support of enterprise management system]. *Ekonomichni nauky. Ser.: Oblik i finansy*, 10(1). Retrieved March 4, 2026, from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(1\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(1)_12)
2. Hrytsai, O., & Defir, I. (2025). Oblikovo-analitychne zabezpechennia protsesiv upravlinnia zovnishnoekonomichnoiu diialnistiu [Accounting and analytical support of foreign economic activity management processes]. *Menedzhment ta pidprijemnytstvo v Ukraini: Etapy stanovlennia ta problemy rozvytku*, 9(2), 106–120. <https://doi.org/10.23939/semi2025.02.106>
3. Zaiats, M. Ya. (2016). Upravlinnia ryzykamy sek'urytyzatsii aktyviv: finansovi ta oblikovo-analitychni aspekty [Risk management of asset securitization: Financial and accounting-analytical aspects]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 7(1), 140–144.

4. Kraievskiy, V., & Skoryk, O. (2025). Instytutsiina transformatsiia mekhanizmiv oblikovo-analitychnoho suprovodu zovnishnoekonomichnykh operatsii [Institutional transformation of mechanisms of accounting and analytical support of foreign economic operations]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, 1(92), 67–75. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.01.067
5. Kucherenko, S. Yu. (2025). Suchasni tendentsii rozvytku oblikovo-analitychnoho zabezpechennia upravlinnia podatkovymy ryzykamy [Current trends in the development of accounting and analytical support for tax risk management]. *Finansovo-kredytni systemy: Perspektyvy rozvytku*, 4(19), 90–102. <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2025-4-08>
6. Lahovska, O. A., & Yakymenko, M. V. (2015). Model vplyvu protsesu upravlinnia ryzykamy na bukhholderskyi oblik prybutku [Model of the impact of risk management process on profit accounting]. *Problemy teorii ta metodolohii bukhholderskoho obliku, kontroliu i analizu*, 3(33), 109–119. [https://doi.org/10.26642/pbo-2015-3\(33\)-109-119](https://doi.org/10.26642/pbo-2015-3(33)-109-119)
7. Makarovych, V. K., Hryhorevska, O. O., & Stoika, N. S. (2020). Osoblyvosti oblikovo-informatsiinoho zabezpechennia upravlinnia ryzykamy v umovakh vplyvu COVID-19 [Features of accounting and information support of risk management under the impact of COVID-19]. *Problemy teorii ta metodolohii bukhholderskoho obliku, kontroliu i analizu*, 3(47), 40–46. [https://doi.org/10.26642/pbo-2020-3\(47\)-40-46](https://doi.org/10.26642/pbo-2020-3(47)-40-46)
8. Savkiv, U. S., Sydor, H. V., & Tymkiv, A. O. (2022). Upravlinnia ryzykamy zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv v umovakh viiny [Risk management of foreign economic activity of enterprises under war conditions]. *Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu nafty i hazu. Serii: Ekonomika ta upravlinnia v naftovii i hazovii promyslovosti*, 2(26), 79–88. [https://doi.org/10.31471/2409-0948-2022-2\(26\)-79-88](https://doi.org/10.31471/2409-0948-2022-2(26)-79-88)
9. Tarasova, T. O. (2015). Fundamentalni polozhennia oblikovo-analitychnoho zabezpechennia ryzyk-menedzhmentu v umovakh bezperervnosti diialnosti [Fundamental principles of accounting and analytical support of risk management under going concern]. *Visnyk KhNAU im. V. V. Dokuchaieva. Serii "Ekonomichni nauky"*, 5, 173–181.
10. Beasley, M. S., Clune, R., & Hermanson, D. R. (2005). Enterprise risk management: An empirical analysis of factors associated with the extent of implementation. *Journal of Accounting and Public Policy*, 24(6), 521–531. <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2005.10.001>
11. COSO. (2017). Enterprise risk management — Integrating with strategy and performance. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission.
12. Florio, C., & Leoni, G. (2017). Enterprise risk management and firm performance: The Italian case. *The British Accounting Review*, 49(1), 56–74. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2016.04.003>
13. Gatzert, N., & Martin, M. (2015). Determinants and value of enterprise risk management: Empirical evidence from the literature. *Risk Management and Insurance Review*, 18(1), 29–53. <https://doi.org/10.1111/rmir.12028>
14. Hopkin, P. (2018). *Fundamentals of risk management: Understanding, evaluating and implementing effective risk management* (5th ed.). Kogan Page.
15. Madu, M., & Hassan, S. U. (2021). Enterprise risk management and financial reporting quality: Evidence from listed Nigerian non-financial firms. *Journal of Risk and Financial Studies*, 2(1), 43–70.

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT FOR RISK-ORIENTED MANAGEMENT OF ENTERPRISES' FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Yurii Myskin¹, Alla Savchenko², Nataliia Hurina³

State Tax University,

31 Universytetska St., Irpin, 08205,

¹*e-mail: muskin@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8160-3262>*

²*e-mail: ANSavchenko@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1871-7555>*

³*e-mail: G-Nataliia@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9433-069X>*

Abstract. Purpose. The purpose of the article is to develop the conceptual foundations of accounting and analytical support for risk-oriented management of enterprises' foreign economic activity. The research aims to substantiate the role of accounting and analytical systems in providing information for the identification, assessment and monitoring of risks associated with international economic operations.

Methods. The methodological basis of the research includes a set of general scientific and special methods of scientific cognition. Methods of analysis and synthesis, induction and deduction, system approach and structural-functional analysis were applied to study the processes of risk-oriented management of foreign economic activity. The research is based on the theoretical provisions of enterprise risk management (ERM) and modern scientific works devoted to accounting and analytical support of enterprise management.

Results. The study systematizes the main risks of foreign economic activity of enterprises and identifies their key economic characteristics. It is determined that the complexity of international economic relations significantly increases the level of uncertainty and requires the development of integrated risk management systems. The role of accounting and analytical support in the process of managing foreign economic risks is substantiated. The study proves that the accounting and analytical system of the enterprise acts as the main source of information necessary for identifying risks, assessing their impact on financial results and developing managerial decisions aimed at minimizing potential losses.

Scientific novelty. The scientific novelty of the research lies in the development of a conceptual model of accounting and analytical support for risk-oriented management of enterprises' foreign economic activity. The proposed model integrates accounting information, analytical tools and internal control mechanisms within a unified system of enterprise risk management. This approach makes it possible to improve the efficiency of management decisions in the sphere of foreign economic operations.

Practical significance. The practical significance of the obtained results lies in the possibility of applying the proposed conceptual model in the management practice of enterprises engaged in foreign economic activity. The implementation of risk-oriented accounting and analytical support contributes to improving the quality of managerial decisions, increasing the effectiveness of risk management and strengthening the economic stability of enterprises in the international economic environment.

Conclusions. The research confirms that effective management of foreign economic activity requires the integration of accounting, analytical and risk management systems. The development of accounting and analytical support for risk-oriented management of foreign economic operations contributes to improving the quality of information used for managerial decision-making and ensures a higher level of adaptability of enterprises to the challenges of the global economic environment.

Keywords: accounting; foreign economic activity; risk management; accounting and analytical support; risk-oriented management; economic analysis.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2025

Прийнята до друку 23.12.2025